

Valerie Hansen

DE
—
ZIJDE
—
ROUTE

DE OUDE HANDELSWEGEN
TUSSEN OOST EN WEST

Valerie Hansen

DE ZIJDEROUTE

*De oude handelswegen
tussen Oost en West*

Uitgeverij Omniboek

Inhoud

Dankwoord	7
Gehanteerde conventies	11
Tijdbalk	12
Inleiding	15
1 Op het kruispunt van Centraal-Azië: het koninkrijk Kroraina	41
2 De talen van de zijderoute: Koetsja en de grotten van Kizil	79
3 Turpan: halverwege China en Iran	111
4 Het land van de Sogdiërs, de handelaren van de zijderoute: Samarkand en Sogdië	147
5 Het kosmopolitische eindpunt van de zijderoute: Chang'an, het huidige Xi'an	179
6 Een tijdcapsule van de geschiedenis: de grotten van Dunhuang	211
7 Waar boeddhisme en islam Xinjiang binnenkwamen: Hotan	249
Conclusie: de geschiedenis van de landroutes door Centraal-Azië	291
Eindnoten	300
Beeldverantwoording	354
Register	356

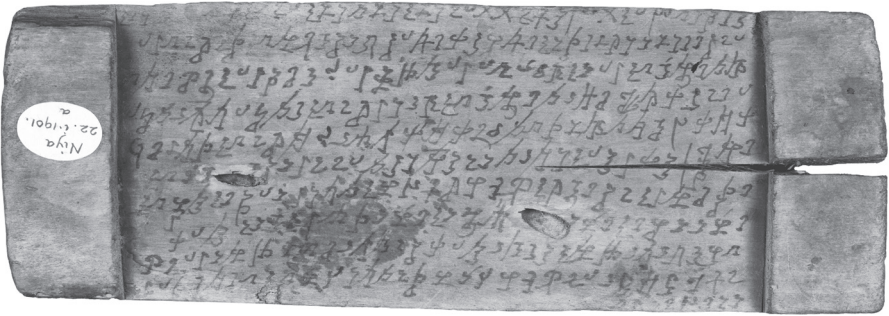
Op het kruispunt van Centraal-Azië

Het koninkrijk Kroraina

Eind januari 1901. Aurel Stein was nog niet bij de latere opgravingslocatie Niya aangekomen, of zijn kameeldrijver gaf hem al twee stukken hout met schriftregels erop. ‘Blij verrast’ herkende hij het Kharoṣṭhischrift, waarin het Sanskriet en verwante dialecten in het India van de derde en vierde eeuw v.Chr. werden geschreven.¹ Een van die twee documenten is op deze bladzijde te zien. Het maakt deel uit van een historische schat aan documenten waaruit blijkt dat de zijderoute van het grootste belang was bij de verspreiding van taal, cultuur en religie. Dat is ook de reden waarom dit boek begint met een hoofdstuk over de oude, verdwenen stad Niya.

De in Niya en elders gevonden houten documenten bevestigden dat er een klein oaserijk had bestaan dat zich zo’n 800 kilometer langs de zuidelijke zijderoute uitstreckte, helemaal van Niya tot het zoutmeer van Lop Nor in het oosten. Dit koninkrijk Kroraina had zijn bloeitijd in de periode van ongeveer 200 tot 400 n.Chr. De plaatselijke bevolking sprak een taal die nooit op schrift is gesteld en die, op een aantal door buitenstaanders vastgelegde namen na, volledig verloren is gegaan.

Dat we iets over deze mensen weten, komt alleen doordat er van over de bergen in het westen immigranten kwamen die wél een manier hadden om dingen op te schrijven, namelijk het Kharosthischrift. Ze gebruikten het voor eigendomsakten, voor juridische geschillen, om officiële zaken te regelen en om allerlei belangrijke gebeurtenissen op te tekenen. Het Kharosthi is onze sleutel tot de geschiedenis van de Krorainabeschaving, in het bijzonder die van de verdwenen steden van Niya, waar de meeste documenten zijn gevonden, en van een vindplaats nog dieper in de woestijn, Loulan, die een tijdlang de hoofdstad van het koninkrijk was. Een

Documentair bewijs van culturele uitwisseling op de zijderoute

Dit houten document is een voorbeeld van een geheel nieuwe schrifttechnologie, die rond 200 v.Chr. door migranten uit Noord-Afghanistan en Noord-Pakistan werd geïntroduceerd bij de inwoners van Noordwest-China, die nog geen eigen schrift hadden: een beschreven houten tafeltje (hier afgebeeld) met een beschermend dekseltje dat over de geschreven tekst heen werd geschoven. De houten documenten waren geschreven in het Kharosthischrift uit het land van herkomst van de migranten en bevatten bijvoorbeeld contracten, koninklijke bevelen, brieven en gerechtelijke uitspraken in geschillen. Ze stellen ons in staat deze eerste ontmoeting tussen volkeren met een zeer verschillende achtergrond te reconstrueren. Het dekseltje bevat de datum en de naam van de plaats waar het is gevonden, Niya. Board of the British Library.

waardevolle aanvulling daarop vormen bepaalde Chinese documenten uit de tijd van de Han-dynastie, die ons meer vertellen over de betrekkingen tussen Kroraina en de eerste Chinese dynastieën.

De immigranten kwamen uit de regio Gandhara, in het huidige Afghanistan en Pakistan. Het schrift waarmee ze op hout hadden leren schrijven is het eerste bewijs voor langdurige culturele uitwisseling langs de zijderoute aan het einde van de tweede eeuw. Het waren deze immigranten die het koninkrijk de naam Kroraina gaven; de Chinese naam was Shanshan. Rond 200 lijken Kroraina te zijn binnengekomen in kleine opeenvolgende groepen van honderd mensen of minder. Kennelijk assimileerden ze en deden ze geen poging de plaatselijke bevolking te overheersen of het koninkrijk omver te werpen. De vluchtelingen trouwden met de oorspronkelijke bewoners, introduceerden het schrift, kregen werk als schrijver en leerden de ambtenaren hoe ze houten schrijfmaterialen moesten maken. Ook namen ze de boeddhistische leer mee uit India, maar ze waren rekkelijk en interpreteerden de religieuze voorschriften niet naar de letter; deze vroege boeddhisten trouwden en woonden thuis bij hun gezin.

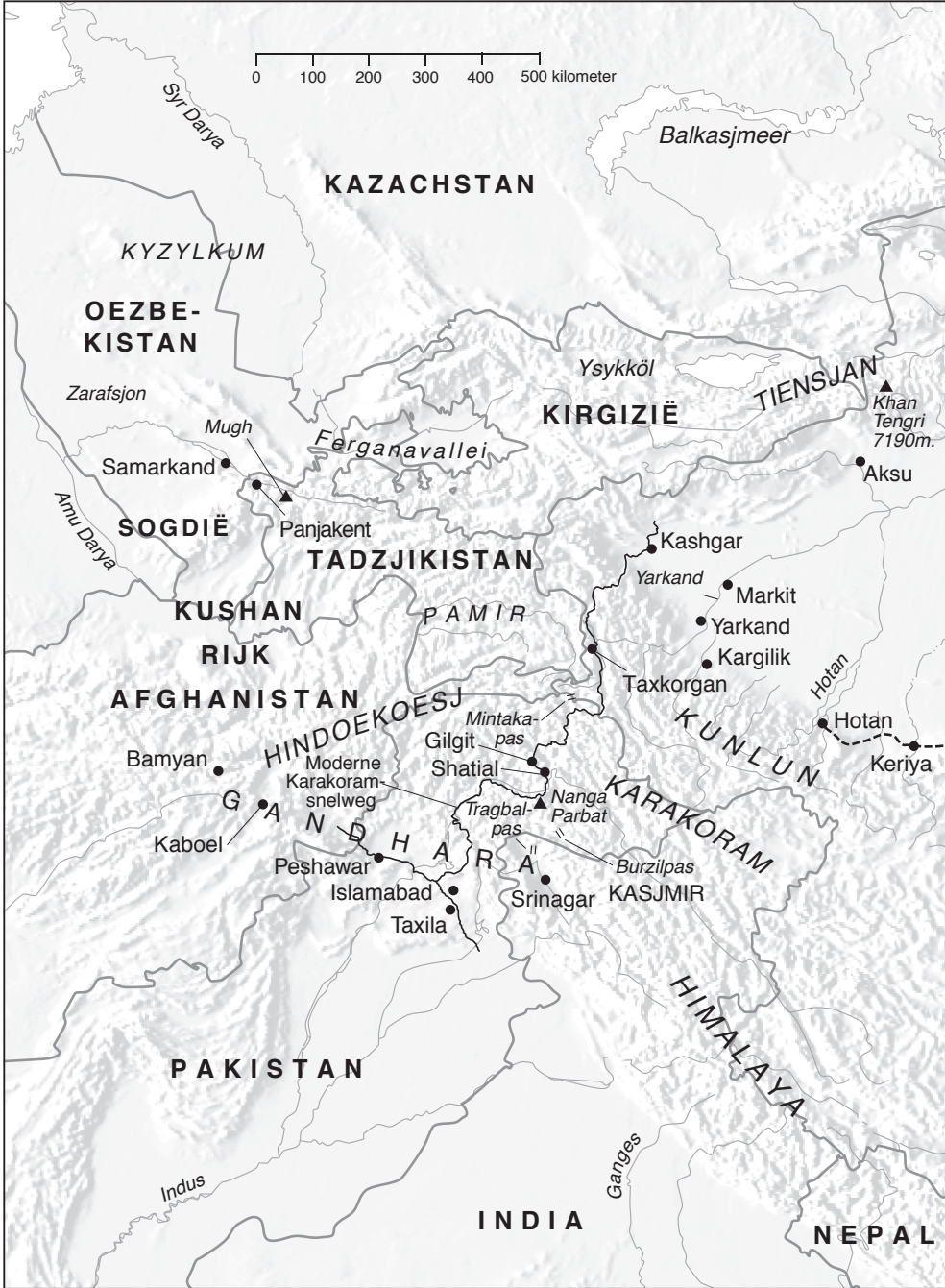
Het koninkrijk lag in een deel van China dat nu verlaten is. In het recente verleden werden er kernproeven gehouden, en behalve professionele archeologen mag er niemand komen. Toch werd dit afgelegen gebied al rond 4000 v.Chr. bewoond, en er waren al tijdens de Han-dynastie (206 v.Chr.-220 n.Chr.) verscheidene oasestaten. De Han legerden er bij tijd en wijle garnizoenen, maar oefenden er zeker geen permanent gezag uit.

De ontdekkingen van Stein in Niya bevestigden zijn idee dat Chinees Turkestan (de naam die hij en zijn tijdgenoten gebruikten voor het moderne Xinjiang) 'diende als het doorgeefluik waardoor de uitwisseling tussen de vroege beschavingen van India, China en gehelleniseerd West-Azië had plaatsgevonden'.² Toen Stein het Britse bewind in India in 1897 voor het eerst verzocht om financiële steun, beloofde hij tastbaar bewijs te leveren voor culturele uitwisseling in de oudheid. De houten schrijfplankjes die hij in het zand van Niya aantrof waren precies waar hij op had gehoopt.

Het gebied is even groot als Groot-Brittannië, maar ook toen Stein het bezocht was het voormalige Kroraina al grotendeels verlaten. Landbouw was er alleen langs de rivieren die vanaf de smeltende gletsjers van het Kunlun-gebergte naar het noorden stroomden. Alles wat we over het koninkrijk weten, komt van de twee belangrijke opgravingen waar documenten zijn gevonden, Niya en Loulan, en twee vindplaatsen van kunstwerken en textiel, Miran en Yingpan. Ze liggen allemaal diep in de woestijn en zijn alleen bereikbaar per kameel of terreinwagen. Omdat de woestijn inmiddels verder is opgeruikt, liggen ze 80 respectievelijk 160 kilometer ten noorden van de snelweg die langs de huidige zuidrand van de Taklamakan loopt.

Het oude koninkrijk Kroraina is zonder enige twijfel een van de ontoegankelijkste plaatsen op aarde, maar binnen enkele maanden wist zowel Sven Hedin als Aurel Stein het te bereiken. In maart 1900 volgde Hedin de loop van de Konque (de Pauwenrivier), met zijn heldere, pauwblauwe water.³ Hij reisde verder naar het westen vanaf Lop Nor en trok een dag uit om Loulan te verkennen, waarna hij zijn reis voortzette.

Een paar maanden later, in januari 1901, bracht Stein vanuit Hotan zijn eerste bezoek aan Niya. In 1906 keerde hij terug en reisde hij ook naar Loulan. Tijdens die eerste expedities groeven Hedin en Stein het leeuwendeel van de artefacten en documenten in het gebied op, hoewel er ook bij latere opgravingen, met name een Chinees-Japanse in de jaren negentig, belangrijke ontdekkingen zijn gedaan.⁴ Stein stelde een zeer intrigerende vraag: hoe slaagden honderden, zo niet duizenden mensen uit Gandhara (onder

meer uit de huidige steden Bamyan, Gilgit, Pesjavar, Taxila en Kaboel in Pakistan en Afghanistan) erin om de 1600 kilometer over de hoogste bergpassen ter wereld te overbruggen?

Stein volgde dezelfde route van India naar de Taklamakan die de immigranten zo'n twee millennia daarvoor ook hadden genomen. Hij begon de tocht in de Indiase stad Kasjmir. Vandaar reisde hij door het Pamirgebergte, waar meer dan dertig toppen van boven de 7600 meter liggen, waaronder de verraderlijke Nanga Parbat: een van de snelst groeiende bergen ter wereld, die elk jaar 7 millimeter hoger wordt.⁵ Het gebergte werd ongeveer 50 miljoen jaar geleden gevormd toen de Indische plaat botste op de Euraziatische landmassa, waardoor een stelsel van bergruggen ontstond dat zich, als de stralen van een ster, uitstrekt als de Karakoram, de Hindoekoesj, de Pamir, de Kunlun en de Himalaya.

Stein nam een nieuwe route, over het stadje Gilgit, die pas tien jaar daarvoor door de Britten was opengesteld. Hij timede de overtocht van de Tragbalpas (3642 m) en de Burzilpas (4161 m) in de zomer, nadat de sneeuw was gesmolten. Toen hij die was overgestoken, volgde hij de loop van de Indus tot voorbij Chilas, waar hij de Nanga Parbat boven zich zag uittorenen. De Indus leidde hem naar de Gilgit, en de Gilgit op zijn beurt naar de vallei van de Hunza.

Het was geen gemakkelijke tocht. Stein en zijn gezelschap moesten hun weg vinden over verraderlijke paden, die door diepe kloven liepen, tientallen meters boven ijskoude rivieren. Langs steile bergwanden schuifelden ze voort over zogenoemde 'rafiks', door mensenhanden gemaakte paden van takken en stenen platen die in spleten in de bergwand waren vastgeklemd. Hij maakte gebruik van menselijke dragers, want geen lastdier kon deze kronkelige paden bewandelen. De ploeg bereikte China via de Mintakapas (4629 m boven zeeniveau) en trok vandaar verder noordwaarts naar Kashgar, en vervolgens naar Hotan en Niya.

Op sommige stukken van deze route via Gilgit kan men nog steeds tekeningen en inscripties zien die in de oudheid op de rotswanden zijn aangebracht. Reizigers moesten vaak maandenlang halt houden voordat ze verder konden. Net als Stein moesten ze 's zomers wachten tot de sneeuw was gesmolten, terwijl de woestijnroutes alleen in het koelere winterweer begaanbaar waren. Tijdens het oponthoud schraaptten ze met een scherp voorwerp of een steen de metaalhoudende afzettingen weg om een zeer kort bericht of een tekenje in de rots te krassen.⁶ Stein had de graffiti in het gesteente langs de route al opgemerkt, maar het duurde tot 1979,

toen de Karakoramsweg tussen China en Pakistan was voltooid, dat de meeste mensen zelf konden gaan zien wat er nog van restte. Sindsdien heeft een team wetenschappers de meer dan vijfduizend inscripties langs de route overgeschreven en gefotografeerd.⁷

De vroegste herkenbare tekeningen in de Karakoramsweg, gemaakt tussen de eerste en de derde eeuw, tonen een ronde grafheuvel, een stoepa, met een ladder ertegenaan. De volgelingen van Boeddha, die rond 400 v.Chr. overleed, liepen met de klok mee rond grafheuvels met zijn stoffelijke resten. In de loop van de eeuwen veranderden de stoepa's van vorm: ze werden hoger en leken steeds meer op zuilen, en uiteindelijk namen ze de vorm aan van de Chinese en Japanse pagodes. De vroegste boeddhistische kunst kende geen afbeeldingen van Boeddha, maar op tekeningen uit de zevende en achtste eeuw zijn verschillende scènes uit het leven van de historische Boeddha te zien, alsook andere boeddha's en bodhisattva's, van wie werd gedacht dat ze, toen ze het nirwana eenmaal hadden bereikt, terug waren gekeerd naar de aarde om hun medeboeddhisten te helpen. Zoroastriërs, aanhangers van de leer van de Perzische profeet Zarathoestra, maakten schetsen van vuuraltaren.

Vroege reizigers lieten ook berichten en graffiti achter in twee Indische schriften: ongeveer duizend in het Kharosthi, dat in Niya werd gebruikt, en vierduizend in het Brahmi, dat rond 400 in heel Centraal-Azië de plaats van het Kharosthi innam. Het gebruik van het Kharosthi wijst erop dat veel reizigers uit Gandhara kwamen.⁸ Vanaf de vierde eeuw v.Chr. na de verovering door Alexander de Grote, was Gandhara de woonplaats van een kosmopolitische bevolking met wortels in Griekenland, India en Oost-Azië. Uit een aantal recent opgegraven manuscripten in het Gandhari, geschreven in het Kharosthischrift, blijkt dat de boeddhistische dharmaguptaka-school begin eerste eeuw n.Chr. in de regio actief was.⁹

Er mogen in de Karakoramsweg dan duizenden inscripties zijn gevonden, de meeste zijn frustrerend eensluidend. Het merendeel behelst weinig meer dan 'zoon van a, b, is hier aangekomen' of, in de boeddhistische variant, 'b, zoon van a, betuigt eerbied'.¹⁰ Sommige schrijvers voegden er de naam van de regerende koning aan toe, maar van die plaatselijke potentaten weten we niets. Wetenschappers kunnen daarom de inscripties alleen dateren op grond van de vorm van bepaalde letters, wat niet meer oplevert dan een zeer ruwe schatting, namelijk tussen de eerste en de achtste eeuw.¹¹

‘Valerie Hansens *De zijderoute* is een klassieker’

— Peter Frankopan, auteur van *De zijderoutes*,
in de Bosphorusreview.com

De zijderoute is een monumentaal werk dat níet gaat over rijk beladen karavanen, onverschrokken veroveraars of China's Nieuwe Zijderoute. Dit fascinerende boek vertelt de geschiedenis van de échte zijderoute, de historische handelswegen tussen Oost en West, tussen China en Iran. De veelgeprezen Valerie Hansen, professor aan Yale, beschrijft hoe de zijderoute een aaneenschakeling van markten was, waar meer in papier dan in zijde werd gehandeld, maar belangrijker: het was een culturele overdracht van ideeën, technologieën en artistieke motieven tussen twee werelden.

Op basis van documenten en archeologische vondsten, de meeste pas in de 19de eeuw gedolven, ontkracht Hansen het heersende beeld van de zijderoute en belicht ze de volledige geschiedenis van de handelsrelaties in Centraal Azië en China. Deze documenten bieden een inkijk in het verleden dat vaak verfrissend persoonlijk, feitelijk, anekdotisch en ook domweg toevallig is. Aan de hand van zeven antieke steden gaat Hansen in op verschillende culturen, talen, godsdiensten en gebruiken die het leven van de handelaren op de zijderoutes en de inwoners van de omliggende steden beïnvloedden.

Valerie Hansen is professor Chinese geschiedenis en wereldgeschiedenis aan Yale. Zij woonde meer dan zes jaar in China, bezocht ruim driehonderd tempels en beklom meermalen de Chinese Muur. Ze schreef er zes boeken over. Voor *De zijderoute* won ze onder andere de Gustav Ranis International Book Prize. Eerder verscheen van haar *Het jaar 1000* in het Nederlands.

Uitgeverij Omniboek

www.omniboek.nl

NUR 683

ISBN 978 94 0191 785 8

9 789401 917858